

ČINNOST FERDINANDA PEROUTKY VE SPOJENÝCH STÁTECH ZA STUDENÉ VÁLKY*

FRANCIS D. RAŠKA

Abstract

The Activities of Ferdinand Peroutka in the United States during the Cold War

This article analyzes the Cold War-era exile activities of Ferdinand Peroutka, a famous Czech journalist, and his loyalty to the United States. Peroutka was among the most prominent Czechoslovak democratic exiles and, for ten years, he played a key and unifying role in the activities of the Council of Free Czechoslovakia, an organization he ultimately abandoned. Peroutka spent most of his American professional life working for Radio Free Europe (RFE) as the director of the Czechoslovak section. Even in retirement, he wrote weekly commentaries for RFE. His positions, which can be described as consistently pro-American, often provoked hostility of some members of the Council of Free Czechoslovakia, who viewed Peroutka as an American emissary. Despite his work for the United States government, Peroutka never overcame the feeling of being an outsider in the United States. Peroutka's merit in exile is documented by the outstanding quality of his countless commentaries transmitted to Czechoslovakia by RFE for decades.

Keywords: Peroutka, Council of Free Czechoslovakia, Radio Free Europe, exile, Cold War

Úvod

Ferdinand Peroutka byl předním představitelem československé demokratické emigrace po komunistickém puči v únoru 1948. Peroutka patřil mezi nejvýznamnější české novináře. Druhou světovou válku strávil v kon-

* Tato stať vznikla v rámci Výzkumného záměru MSM0021620841, zpracovávaného v rámci Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze.

centračním táboře a po válce obnovil svou novinářskou činnost. Jako přesvědčený demokrat usiloval o zachování demokracie i v poválečných letech. Po únoru byl z novin propuštěn a na jaře 1948 emigroval. Po krátkém pobytu v internačním domě pro československé uprchlíky Alaska House (Frankfurt nad Mohanem) odešel do Anglie, kde se aktivně zapojil do politické práce demokratických exulantů. V roce 1950 přesunul své působení do USA, kde se na řadu let stal ředitelem československé sekce Radio Free Europe (Rádio Svobodná Evropa). Peroutka byl mimořádně důležitým členem Rady svobodného Československa, ústředního politického orgánu československého demokratického exilu. Peroutka se po roce 1956 s Radou rozešel a věnoval se práci v Rádiu Svobodná Evropa. Zemřel ve Spojených státech v roce 1978. Peroutka je tak ideální postavou, na jejímž příkladě lze studovat vztah československé politické emigrace k vládě Spojených států. Byl totiž nezávislý český novinář, který strávil téměř tři desetiletí svého života v Americe a byl zaměstnancem „vládní organizace“ USA.

O Peroutkově činnosti po roce 1948 byla publikována řada materiálů. Pavel Kosatík napsal životopis Ferdinanda Peroutky.¹ Peroutkovy rozhlasové projevy v Radio Free Europe jsou shrnuty do tří svazků.² Činnost Ferdinanda Peroutky v Radě svobodného Československa je potom vedle poslední monografie autora této studie vyložena také v dřívější práci Bořivoje Čelovského.³ V naší studii byly použity originální materiály z amerických a britských archivů. Osobní aspekty tohoto období jsou pak shrnuty rovněž v krátkých vzpomínkách Peroutkovy třetí ženy Slávky.⁴

Peroutka a založení Rady svobodného Československa

Poslední fáze příprav na založení Rady svobodného Československa se odbyla na schůzi přípravné komise, která začala dne 11. února 1949 v budově unitářského kostela All Souls ve Washingtonu.⁵ Přípravné práce byly komplikovány řadou problémů, z nichž hlavním byla parita mezi Čechy

¹ Pavel Kosatík, *Ferdinand Peroutka, pozdější život (1938–1978)* (Praha: Paseka, 2001).

² Zuzana Fialová, ed., *Mluví k vám Ferdinand Peroutka (1–3)* (Praha: Argo, 2003, 2005, 2006).

³ Francis D. Raška, *Fighting Communism from Afar: The Council of Free Czechoslovakia* (Boulder: East European Monographs, 2008); Bořivoj Čelovský, *Politici bez moci* (Šenov u Ostravy: Tilia, 2001).

⁴ Slávka Peroutková, *Třetí ženou svého muže. 30 let s Ferdinandem Peroutkou* (Praha: Dokořán, 2005).

⁵ Francis D. Raška, „Formation of the Council of Free Czechoslovakia“, *Kosmas* 20, č. 1 (2006): 18.

a Slováky. Od 17. února 1949 Peroutka řídil přípravné plénum. Již během tohoto jednání se přesvědčil o důležitosti amerického postoje. Jak psal v dopise své přítelkyni a pozdější ženě Slávce:

„Kritické to bylo v tom, že State Department už pro stálé průtahy ztratil trpělivost a hrozil, že ztratí zájem, a že když nedokážeme to dát dohromady, budou to pokládat za další důkaz naší neschopnosti vládnout a že to může ohrozit samostatnost Československa. Pozvali mě na State Department, tam mi to oznámili a žádali, abych působil k rychlé dohodě.“⁶

Dohody nakonec bylo dosaženo a 25. února 1949 byla Rada svobodného Československa ustavena. Stalo se tak nejen díky Peroutkovým diplomatickým schopnostem, ale hlavně kvůli tomu, že Peroutka prosazoval americké přání. Členové Rady tehdy netušili, že v budoucnosti bude Peroutka ještě mnohokrát zasahovat do jejich jednání a přesvědčovat je o nutnosti přijmout americký názor.

Peroutka se stal předsedou informační komise a byl autorem Deklarace Rady, zasláné vládám demokratických států. Deklarace byla napsána krásným, i když trochu patetickým stylem. Peroutka ji ukončil slovy:

„I když komunistický režim zuří šílenstvím, zachovejte čistým charakter národa. Nenechte se podvést, abyste nebyli schopni rozeznat co je svoboda a co je tyranie, co je správné a co je špatné. Přemýšlejte jako svobodní lidé. Vychovejte své děti čestnými občany. Naučte je a vy sami nikdy nezapomeňte rozlišovat mezi dobrem a zlem. Když bude zachován charakter národa, všechno ostatní bude obnoveno.“⁷

Peroutka měl neobyčejnou autoritu, ačkoli nebyl členem žádné politické strany. Podle údajů švédské novinářky Amelie Posse-Brázdové označil Peroutku bývalý prezident Edvard Beneš jako „jediného přirozeného vůdce státnického formátu“.⁸ Takové dobrozdání ovšem Peroutkovi mnoho přátel nezajistilo. Za Benešova doporučeného dědice se totiž považoval též Štefan Osuský⁹ a zmíněné dobrozdání kazilo i Peroutkovy vztahy s Petrem Zenklem a Jaroslavem Stránským.¹⁰

⁶ Kosatík, *Ferdinand Peroutka, pozdější život*, 121–22.

⁷ National Archives (London), PRO, FO371/77251, Chancery Washington to Northern Department, Declaration of the Council of Free Czechoslovakia dated 25 February 1949, 12. března 1949.

⁸ Amelie Posse-Brázdová, *Tajné dopisy z Prahy 1948* (Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1994), 35.

⁹ Raška, *Fighting Communism from Afar*, 33–34.

¹⁰ Kosatík, *Ferdinand Peroutka, pozdější život*, 109.

Peroutka a Rádio Svobodná Evropa

Peroutka nebyl v Anglii spokojen. Žil tu v nuzných poměrech, a tak se rozhodl odstěhovat se do Ameriky. Odjížděl tam i proto, aby se podílel na založení rozhlasové stanice, která by přes železnou oponu vysílala protikomunistickou propagandu. Ihned po svém příjezdu do New Yorku byl pozván k jednáním na *National Committee for a Free Europe* (NCFE), během nichž byl také 6. dubna 1950 jmenován šéfem budoucího československého vysílání.¹¹

NCFE financoval od března 1949 činnost Rady svobodného Československa. I když byl v New Yorku registrován jako nezisková soukromá organizace, v jejímž vedení byli významní představitelé americké veřejnosti (seznam členů výboru se četl jako Kdo je kdo ve Spojených státech), její finanční zdroje přicházely od vlády, zvláště pak od CIA. Vztah Rady k americkým představitelům byl tudíž založen na úzké spolupráci s NCFE.¹² Peroutka jako zaměstnanec NCFE měl k jeho vedení blízko a v Radě tvrdě zastával americké zájmy.

Oficiální činnost Rádía Svobodná Evropa byla zahájena 1. května 1951. Předseda správní rady NCFE tehdy prohlásil:

„Pane Peroutko, toto je nyní Vaše rozhlasová stanice, víme, že je v dobrých rukou.“¹³ Peroutka na to odpovéděl:

„Snad ještě nikdy nedal národ národu takový dar. Jestliže – jak tomu ve skutečnosti jest – tato rozhlasová stanice byla vybudována z peněz, které věnovalo 16 milionů amerických občanů, [...] pak máme co činit s národním hnutím. [...] Víme z historie, že to bylo vždy osudné pro nepřátele svobody, kdykoli se váš národ takto spontánně rozhodl. My demokratičtí Češi a Slováci jsme téměř mlčeli po celé 3 roky exilu. Nyní budeme mluvit denně domů.“¹⁴

Rada svobodného Československa byla v té době rozštěpena, ale členové obou skupin při této příležitosti zaslali NCFE společnou zdravici.¹⁵

Peroutka pracoval v Rádiu Svobodná Evropa do léta 1961, kdy odešel do důchodu. I potom pokračoval v psaní komentářů, které RFE vysílalo

¹¹ Ibid., 139.

¹² Immigration History Research Center (IHRC), Rehcígl Collection, Krabice 9, Stručná zpráva o činnosti Rady, prosinec 1950, 3.

¹³ Kosatík, *Ferdinand Peroutka, pozdější život*, 143.

¹⁴ Fialová, ed., *Mluví k vám Ferdinand Peroutka (1)*, 9–13.

¹⁵ Hoover Institution Archives (HIA), Osuský Collection, Krabice 78, Memorandum to Radio Free Europe, 30. dubna 1951.

do Československa. Až do konce roku 1977 nekompromisně hájil politiku a pozici Spojených států jak na rozhlasových vlnách, tak v činnosti Rady svobodného Československa a také v praktickém řízení československého oddělení RFE, kde musel řešit řadu krizí spojených s výměnami klíčových lidí v personálu této rozhlasové stanice.

Ve svém deníku si Peroutka připomínal:

„Dilema: třeba spolupracovat s Američany, je to jediná a hlavní síla, která má zájem o naši věc – dělat politiku bez Američanů i proti nim nerealistické. B. (Butnot) s nimi naprosto spolupracuje. Na druhé straně dbát, aby Američané neudělali z exulantů jen svůj nástroj, nepodrobili si je úplně.“¹⁶

Mimořádně mu záleželo na mínění Američanů o jeho osobě. Často si třeba připomínal, jak ho Robert Lang, první ředitel RFE, kdysi pochválil slovy: „Vy jste pro nás pan Československo.“¹⁷ Na druhé straně se Peroutka již na jaře 1951, kdy byl *equal partner* Američanů, přesvědčil, že je „pouze“ zaměstnancem. Přijal rozhodnutí William E. Griffithe, že jeho pamflet „Byl Beneš vinen?“ se nebude vysílat, a to bez jakýchkoliv námitek.¹⁸ Během svého amerického působení byl Peroutka vůči Spojeným státům loajální. V jednom ze svých projevů napsal:

„Jdeme s Amerikou, poněvadž ona ze všech nejdůsledněji stojí za osvobozením porobených národů. Jdeme s ní, poněvadž nejdůsledněji ze všech uskutečnila vládu demokracie. Jdeme s Amerikou, poněvadž splnila jeden z hlavních reformních cílů neklidné moderní doby: učinila hmotné, i luxusní statky přístupnými největšímu počtu lidí. Jestliže vůbec existuje hmotné štěstí, Amerika se mu nejvíce přiblížila.“¹⁹

Peroutkův životopisec Pavel Kosatík charakterizoval třicet let Peroutkovy činnosti v Rádiu Svobodná Evropa takto:

„V mnoha desítkách případů [projevů] hájil Ameriku před komunistickou propagandou; prostě tím, že trpělivě, ale energicky dokazoval nepodloženost komunistických obvinění a poukazoval na skutečný – všední – obsah jevů, na něž komunisté útočili.“²⁰

Jako příklady uvádí obvinění z rasismu na americkém jihu nebo incident se sestřelením amerického špionážního letounu U2 a zjetím pilota Garyho Powerse, který nebyl vycvičeným špiónem a po svém zatčení všechno vypo-

¹⁶ Kosatík, *Ferdinand Peroutka, pozdější život*, 154.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ HIA, Peroutka Collection, Krabice 1, Griffith to Peroutka, 15. června 1951.

¹⁹ Fialová, ed., *Mluví k vám Ferdinand Peroutka (1)*, 273.

²⁰ Kosatík, *Ferdinand Peroutka, pozdější život*, 236–37.

věděl. V roce 1964 Peroutka kladně zhodnotil výsledky Johnsonova programu Velké společnosti:

„Prezident Johnson shrnul svůj ohromující program hospodářský, sociální, politický a kulturní do dvou slov: velká společnost. Je to program, který předstihl každý americký program minulý, i Rooseveltův i Kennedyho. Když pročítali tento program, skeptikové pravili, že Lyndon Johnsona charakterizuje touha být všemi milován a že, aby tak bylo, bývá nakloněn slíbit cokoli a komukoli. Po třech letech je spravedlivé konstatovat, že velká společnost nebyla jen orgie slibů. Americká výroba vzrostla a umožnila neobyčejné zvýšení životní úrovně a velké pokusy sociální. Politické svobody byly rozšířeny, jak bylo slíbeno. Černošská práva byla přenesena z papíru do života. Byla zahájena pronikavá reforma výchovy. Kde nebyl čas něco dokonat, je vidět cílevědomou snahu a zřetelné začátky. [...] Rozumné očekávání mohlo být uspokojeno.“²¹

Počátkem roku 1970 však již hodnotil uplynulé americké desetiletí velmi rezervovaně a konstatoval, že liberalismus zavedený za Kennedyho administrativy podlomil zdraví společnosti a obnaženou ji nechal napospas budoucím sovětským a čínským útokům.²² Americkou válku ve Vietnamu charakterizoval takto:

„Amerika válčí ve Vietnamu na nešťastném místě: jihovýchodní Asie je kulturně, historicky, hospodářsky i politicky vzdálena od Spojených států, jak to jen lze.“²³

V roce 1972, v době mírových jednání, Peroutka hlásil do Československa:

„Amerika je ochotná odejít z Vietnamu, ale vyjednává se, co tam má být potom. Celkem je souhlas o tom, že tam má vládnout nějaká koalice. Severní Vietnam si klade podmínky: má to být koalice ‚složená z těch, kdo jsou pro mír, nezávislost, neutralitu a demokracii‘. Ovšem, neboť ještě nikde komunisté neuchvátili moc jinak než pod heslem demokracie a ještě nikdy nezávislost a neutralita určitých států nebyla uskutečněna jinak než tím, že se v zahraniční politice naprosto nepodrobily sovětskému velení. Členy koalice mají být ovšem komunisté. Po druhé světové válce některé evropské země udělaly zkušenost s koalicí s komunisty. Až na Francii, kde de Gaulle brzy se koalice s komunisty zřekl, všechny tyto země jsou dnes komunistické. V Sudánu a Laosu málem by se bylo stalo totéž. Severní Vietnam si klade podmínku, aby osoby přijaté do koalice, byly mu ‚přijatelné‘. O tom

²¹ Fialová, ed., *Mluví k vám Ferdinand Peroutka* (2), 432.

²² Kosatík, *Ferdinand Peroutka, pozdější život*, 247.

²³ *Ibid.*, 253.

by Čechoslováci mohli něco říci. Po puči v roce 1948, když komunisté tvořili Národní frontu, nejpříjemnější jim byl páter Plojhar.²⁴

O ukončení americko-vietnamského jednání o příměří Peroutka soudil: „Dlouhé tajné vyjednávání pana Kissingera se zástupci Severního Vietnamu skončilo, pan Kissinger se vrátil do Ameriky a na přechybné navštívené tiskové konferenci řekl, že mír je ‚na dosah ruky‘, Amerika a Severní Vietnam že se dohodly. Severní Vietnam to ze své strany důrazně potvrdil, uveřejnil devět bodů dohody, dodal, že 31. října bude vyhlášeno příměří. Uplynul 31. říjen a příměří vyhlášeno nebylo. Komentátor cítí, že musí být opatrný v předpovědích o tom, co bude. Ještě není všechno zcela hotovo. Na tiskové konferenci pan Kissinger řekl, že Amerika se nenechá dohnat ke spěchu. Praví, že je třeba, aby ještě tři čtyři dny jednal se severními Vietnamci. Mír je na dosah ruky: jak dlouhé ruky je třeba?“²⁵

Budoucnost ukázala, že Peroutka se ve svém odhadu války ve Vietnamu nemýlil. Dožil se americké porážky a obsazení Saigonu severovietnamskou armádou.

V jednom z posledních komentářů v roce 1977 se Peroutka věnoval americkým přistěhovalcům:

„Amerika je složena z přistěhovalců. Avšak všechny velké imigrace minulé, irská, italská, židovská, přicházely za sebou v určitém časovém postupu a každá měla dost času asimilovat se, než se dostaví další přistěhovalcká vlna. Takové klidné asimilační tempo není dáno v překotném nynějším přívalu nejrůznějších přistěhovalců. Někteří z nich, zdá se, ani o asimilaci mnoho nebo vůbec nestojí. Odpírají, nebo aspoň jejich ženy odpírají, učit se jazyku země. V New Yorku a San Francisku Číňan může prožít celý život a nepromluvit slovo anglicky. Noví, přesněji pozorující sociologové přicházejí na to, že chuť asimilovat se bývá přeceňována. Některé menšiny žijí ve svých ohraničených okrcích bez souvislosti s ostatními a nechtěli by to mít jinak. Jak při tom pochodí demokratický souhlas? Roste tu organismus – nebo je to hromádka na hromádce? A jestliže je pravda, že do Ameriky vniklo osm milionů nelegálních přistěhovalců, co jiného by to znamenalo, než že podzemní hnutí zbavuje Ameriku práva, aby své obyvatelstvo skládala podle své vůle a potřeby. Opět podle svých humanistických pravidel, Amerika se rozpakuje zacházet s tímto polotajným přírůstkem nemilosrdně podle zákona. Tím bere na sebe nové úkoly sociální vynalézavosti potřebné, aby také tento přírůstek byl uživen. Děje se tak v době světové

²⁴ Fialová, ed., *Mluví k vám Ferdinand Peroutka* (3), 148.

²⁵ *Ibid.*, 149.

hospodářské krize, kdy Amerika má své vlastní značné procento nezaměstnanosti. Noví uchazeči o práci zvyšují toto procento v době nejnevhodnější. Třetí svět sleduje toto vše pozorně, ale bez sympatií. V nepřestávajícím dialogu s třetím světem Amerika právem může ukázat na oběti, které přináší tím, že její dveře jsou otevřeny lidem světa, zejména lidem třetího světa.²⁶

Po více než třiceti letech je Peroutkův komentář stále aktuální. Řešení amerických problémů spojených s americkou imigrační politikou stále chybí.

Peroutka a Rada svobodného Československa

Ferdinand Peroutka hrál klíčovou úlohu v Radě svobodného Československa od jejího začátku, byl jejím výjimečným členem. Jeho vynikající intelekt, analytické schopnosti a zkušenost novináře mu umožnily bleskovou orientaci. Mohl tak pozitivně usměrnit konfliktní jednání v Radě. Zaměstnání v Rádiu svobodná Evropa mu však jeho roli zkomplikovalo. I když sám nebyl zatížen stranickou příslušností, byl v Radě zastáncem amerických zájmů. Když se věci nevyvíjely tak, jak chtěl, neváhal tvrdě použít vlivu, jež se těšil u Američanů. Jeho chování tak bylo často kritizováno ostatními členy Rady²⁷ a mohlo být vnímáno tak, že působil jako emisar NCFE.²⁸

Již v roce 1950 vzniklo v Radě značné napětí, které vedlo NCFE k tomu, že 5. ledna 1951 zaslal Radě ultimátum požadující nápravu vnitřních poměrů v Radě.²⁹ Na schůzi výboru Rady se jednalo o změně stanov a délce funkčního období. Diskuse se stočila k otázce mandátu předsedy Dr. Petra Zenkla. Peroutka, kterého někteří navrhovali na nového předsedu, svou kandidaturu odmítl, ale definitivně pohřbil Zenklovu naději na znovuzvolení.³⁰ Peroutka se tázal:

„Podle jaké demokratické teorie může být předsedou této organizace muž, který má většinu proti sobě? Je zřejmé, že by prohrál na každé schůzi předsednictva a každé schůzi výboru. Jak si tak představujeme funkci Rady?“

²⁶ Ibid., 318–19.

²⁷ New York Public Library (NYPL), Ján Papánek Collection, dopis J. Papánka W. H. Richardsonovi, 13. listopadu 1953.

²⁸ Ibid., Dr. Petr Zenkl a Dr. Jozef Lettrich NCFE, 2. listopadu 1953.

²⁹ IHRC, Miloslav Rechcigl, Sr. Collection, Krabice 9, NCFE Radě svobodného Československa, 5. ledna 1951 (český překlad).

³⁰ HIA, Peroutka Collection, Krabice 1, Peroutkova řeč k Výboru Rady svobodného Československa, leden 1951.

Představitel národních socialistů Dr. Jaroslav Stránský přednesl prohlášení třinácti členů Rady, kteří Radu opustili. Rada se poprvé rozpadla a vznikl separátní Národní výbor.³¹ Peroutkovo vystoupení bylo ostře kritizováno senátorem Vojtou Benešem, který pochyboval o Peroutkově spisovatelských kvalitách i o jeho charakteru. Svůj vlastní postoj v Radě označil za „znehucení nad Peroutkovu popravou Petra Zenkla“.³² Profesor Václav Hlavatý se otázel Peroutky na příčiny rozpadu Rady a navrhoval, aby oni dva, kteří „se neživí politikou“, připravili plán na reorganizaci Rady.³³ Peroutka však na Hlavatého výzvu nereagoval. Následující jednání o sjednocení Rady se vlekla bez úspěchu do jara 1952. Dne 26. dubna 1952 se iniciativy opět ujal Peroutka „jako zástupce NCFE“ a opět se mu podařilo dosáhnout dohody.³⁴ Peroutka nejdříve informoval jednotlivé zástupce všech politických stran o názorech NCFE. Pak se sešel se zástupci stran a nakonec se všemi najednou. Dohody bylo dosaženo na principu parity velkých politických stran. Při novém „sjednocení“ však předválečná Republikánská (Agrární) strana zůstala mimo Radu. Peroutka informoval Američany o situaci. Poukázal na to, že nátlak na Radu přinesl výsledky, a doporučil nyní vyvinout podobný nátlak i na Republikány. „Pokud by intervence zůstala jednostranná, přesvědčilo by to agrárníky, že se nemusí obtěžovat s rozumným kompromisem,“ upozorňoval tehdy.³⁵ Na schůzi výboru Rady Peroutka ve dnech 28. až 31. října 1953 opět zasáhl a obhajoval nutnost zařadit Republikány do Rady:

„Říkáme si revoluční hnutí, které bojuje proti komunismu. Nepamatuj si však žádnou zmínku komunismu na posledních pěti schůzích. Slyšel jsem nekonečné debaty o tom, kdo má být předsedou nebo místopředsedou. Zdá se, že bojujeme mezi sebou mnohem víc, než bojujeme proti komunismu.“³⁶

Nakonec tvrdě poukázal na katastrofické následky, které by mělo přerušení americké podpory Radě.

„Co se stane, když se rozšíří zprávy, že Američané ukončili svůj vztah k Radě svobodného Československa? Lidé doma si řeknou: Je situace doma

³¹ Raška, *Fighting Communism from Afar*, 46–50.

³² Lilly Library, University of Indiana-Bloomington, Hlavatý MSSII, Vojta Beneš Václavu Hlavatému, 12. února 1951.

³³ Ibid., Hlavatý Ferdinandu Peroutkovi, 8. března 1951.

³⁴ Raška, *Fighting Communism from Afar*, 60–61.

³⁵ HIA, Peroutka Collection, Krabice 1, Peroutka Yarrowovi, Council of Free Czechoslovakia and the Agrarian Party, 13. října 1953.

³⁶ Ibid., Vystoupení Ferdinanda Peroutky na schůzích Rady svobodného Československa, 28. až 31. října 1953.

tak špatná, že nás Američané opustili? Znáám bude pouze smutný výsledek. Prohlašuji, že nemáme právo dopustit, aby se to stalo.“³⁷

Dne 2. listopadu 1953 Dr. Zenkl a Dr. Lettrich informovali NCFE o vývoji situace a stěžovali si na nátlak ve věci Republikánů a o úloze Peroutky, kterého však nejmenovali.³⁸ Mnohem ostřejší protest poslal NCFE Dr. Ján Papánek:

„Například Ferdinand Peroutka přijde na Výbor pouze když má nějaký úkol od NCFE. Tato Peroutkova činnost je zpravidla drze a sprostě vyjádřena spolu s jeho výhrůžkami a rozbijí Radu více než kdokoli jiný.“³⁹

V roce 1954 Peroutka s Juliem Firtem hodnotili situaci v Radě pro pány Shepardsona a Yarrowa z NCFE a usoudili, že situace je v podstatě bezvýhodná.⁴⁰ V květnu 1954 se v krajanském tisku (kontrolovaném Jánem Papánkem) objevily ostré útoky na Peroutku:

„Můžeme prohlásit, že nikdo nepřispěl více k smutnému stavu věci v Radě, než Ferdinand Peroutka. [...] Ví jak vystupovat s autoritou NCFE. Činnost Rady ho jinak nezajímá.“⁴¹

Článek končí řadou urážlivých hesel:

„Levičák, který pomáhá pravici... Zenklův přítel, který dvakrát pomohl ho vyhodit... Obdivovatel Masaryka, který odhodil Beneše... Vlastenec, jehož postoj odráží skutečná nebo předpokládaná přání cizích autorit... Objektivní jedinec, mimo politických stran, který poškozuj e ostatní, aby si klestil cestu na Hradčany.“⁴²

Tento článek nevyžaduje komentáře a je k Peroutkovi hluboce nespravedlivý.

Peroutkova odpověď přišla ihned. Prohlásil:

„Měl jsem dobrou pověst když jsem odcházel do exilu v roce 1948. Nemohu skrývat fakt, že má dobrá pověst utrpěla mým členstvím ve výboru Rady. [...] Mám-li zlepšit svou reputaci nemám jinou možnost, než odejít.“⁴³

V prosinci 1954 Peroutka viděl poměry v Radě s mírným optimismem. Nabádal Američany, aby byli trpěliví a vyhnuli se nátlaku na určité osoby

³⁷ Ibid.

³⁸ NYPL, Papánek Collection, Dr. Zenkl a Dr. Lettrich NCFE, 2. listopadu 1953.

³⁹ Ibid., Přepis dopisu J. Papánka W. H. Shepardsonovi, 13. listopadu 1953.

⁴⁰ HIA, Peroutka Collection, Krabice 2, Peroutka a Firt Shepardsonovi a Yarrowovi, 7. dubna 1954.

⁴¹ Raška, *Fighting Communism from Afar*, 78–79.

⁴² HIA, Peroutka Collection, Krabice 1, Konečně se mluví o Ferdinandu Peroutkovi, 29. května 1954.

⁴³ Ibid., Dopis členům výboru Rady svobodného Československa, leden 1955.

ve výboru Rady. „Po dlouhé době je Rada ve stádiu, že se může věnovat klidné činnosti,“ napsal.⁴⁴ Na jaře 1955 Peroutka opět hodnotil situaci a tentokrát se věnoval stipendiím, které členové dostávali od NCFE. Určitou žárlivost je možno vycítit z jeho prohlášení: „Je nemorální, že si někdo může koupit dům s 16 pokoji v Scarsdale, když bere podporu 350 dolarů měsíčně.“⁴⁵ Odráželo to rozdílnost jeho vlastní situace: „Možnost dostávat podporu za pouhou nervózní lenost je demoralizující a nepřispívá k aktivaci atmosféry v Radě.“ Nakonec Peroutka doporučil podporu vnitřní regenerace Rady spíše než metody jiné, které by bylo možné vykládat jako „puč“. Pokud totiž veškerá snaha o nápravu selže, je třeba vytvořit organizaci novou, která by získala podporu dosud udělovanou Radě. V tomto roce tedy Peroutka dal plně přednost vytvoření a stanovení hlavních směrů činnosti pracovního výboru Rady s podporou NCFE.⁴⁶ Napsal také zdrcující dopis vedení Rady, v němž zdůrazňoval potřebu pracovní výbor vytvořit:

„Pánové z FEC [NCFE] potřebovali iluzi, tak jsme jí jim dali. Je to největší chyba. Pokud pánové ze Svobodné Evropy něco potřebují, pak potřebují opravdovou věc. [...] Československý exil potřebuje opravdovou věc. [...] Členové pracovního výboru potřebují pilně pracovat a ne se domnívat, že jsou sami jen částí nějaké iluze.“⁴⁷

Ve svém dopise NCFE ze 14. června 1955 Peroutka požadoval, aby byla zastavena finanční podpora, pokud za ni nebyla vykonána „žádná práce“, a aby byly ukončeny orgie stranické politiky.⁴⁸

Rada se dále zmítala v konfliktu mezi svým původním výborem a nově ustaveným pracovním výborem. Na podzim 1955 Peroutka znovu žádal Američany, aby finanční podpora Radě byla cílená a podporovala jen potřebné úkoly.⁴⁹ Odpověď NCFE byla okamžitá. Pan Yarrow informoval Radu, že její podpora skončí 1. prosince 1955.⁵⁰

Od začátku roku 1956 Peroutka opět usilovně, ale opět bez úspěchu pracoval na přestavbě Rady. Na podzim 1956 mu psal Julius Firt:

„Chápu Vaši otravu, ale nemůžeme to nechat těm tlupám.“⁵¹

⁴⁴ Ibid., Peroutka Yarrowovi, 15. prosince 1954.

⁴⁵ Ibid., Peroutka Yarrowovi, Present Situation in the Council of Free Czechoslovakia and Possible Way of Rectification, 29. března 1955.

⁴⁶ Ibid., Yarrow to Council of Free Czechoslovakia, 2. června 1955.

⁴⁷ Ibid., Krabice 1, Peroutka Lettrichovi, Majerovi a Procházekovi, 2. června 1955.

⁴⁸ Ibid., Peroutka Yarrowovi, 14. června 1955.

⁴⁹ Ibid., Peroutka Yarrowovi, 10. října 1955.

⁵⁰ Ibid., Yarrow Lettrichovi, 13. října 1955.

⁵¹ Ibid., Firt Peroutkovi, 22. září 1956.

Peroutka a odsun Němců z Československa

Jedním z mála problémů, na kterém se většina Rady shodla, byla otázka poválečného odsunu Němců z Československa. Americké kruhy se však v souvislosti se změnami v západní Evropě a rostoucí úlohou Spolkové republiky Německo snažily přimět Radu k „realističtějšímu postoji“ k odsunu Němců. Tento požadavek tlumočil Peroutkovi již 12. září 1951 John Leich z NCFE.⁵² Peroutka se ihned postavil na pozici NCFE a žádal Radu i Národní výbor o zaujetí smířlivého postoje. V této otázce však byli členové obou organizací pevní a zajedno.⁵³ Vedení NCFE kapitulovalo a oficiální program sjednocené Rady v roce 1952 jasně říkal:

„Odsun Němců z Československa považujeme za nezvratný. [...] Odsun byl proveden po souhlasu americké, britské a francouzské vlády v soulase s rozhodnutím postupimské konference.“⁵⁴

Nekompromisnost postoje Rady k otázce odsunu však postupně slábla. Prvním, kdo v roce 1953 zaujal vstřícnější názor, byl profesor Jaroslav Stránský.⁵⁵ Podle Stránského byla před sudetskými Němci světlá budoucnost. Střední Evropa se měla opět sjednotit, ale Středoevropská federace se nemohla uskutečnit bez německého souhlasu. Pro sudetské Němce to mělo být nejlepší řešení, přibližující je jejich staré vlasti. Peroutka sám tady nezůstal pozadu. Dne 20. dubna 1953 se setkal s Albertem Karlem Simonem, zástupcem Rudolfa Lodgmana von Auen, a kritizoval postoj Rady:

„Rada nemá absolutně žádný vliv na obsah vysílání Svobodné Evropy. Většinou o tom ani nevědí. Ani jednou se nepokoušeli RFE nějak usměrnit. [...] Rada nemá na Svobodnou Evropu žádný vliv protože nemá žádnou konstruktivní pozici. Hlavní starostí politiků v Radě je zajistit placená místa pro své přívržence. Jednou, na začátku mi řekli, že většina zaměstnanců by měli být zástupci politických stran a pouze menšina odborníci.“⁵⁶

Peroutka pak zmiňoval německou otázku v několika zprávách pro vedení Rádía Svobodná Evropa⁵⁷ a také ve svých komentářích do Československa:

⁵² Radomír Luža, *Československá sociální demokracie. Kapitoly z let exilu, 1948–1989* (Praha–Brno: Československé dokumentační středisko – Doplněk), 108.

⁵³ Čelovský, *Politici bez moci*, 111–18.

⁵⁴ IHRC, Rechcigl Collection, Krabice 1, Program of the Council of Free Czechoslovakia, Washington, D.C., 1952.

⁵⁵ HIA, Jaroslav Stránský Collection, 2.40, If I were a Sudeten German, bez data.

⁵⁶ HIA, Peroutka Collection, Krabice 1, Rozhovor mezi p. Simonem, představitelem dra. Lodgmana a p. Peroutkou, 20. dubna 1953.

⁵⁷ Raška, *Fighting Communism from Afar*, 129–31.

„A pozice Německa stoupne. To je diplomatický referát, který Vám posílám domů. Už teď se musí československá politika, což znamená vás a nás, připravovat na tuto novou situaci. Viděli jsme na polském osudu, co to znamená mít dva silné nepřátele v sousedství – Rusko a Německo. Jedno dělení Polska následovalo za druhým, příští situace bude taková, že Německo odstraní následky své porážky, vstoupí na politickou scénu s rovnými právy a s důvěrou ostatních a bude mít takovou sílu, jakou mu dá početnost a pracovitost jeho lidu a zralost jeho politického myšlení a smysl pro pořádanost. Je možné říci předem, že to bude pozice významná. Nikdo není tak velice povinen předvídat a odhalovat vývoj národa, který se nemůže počítat mezi velké. Už dnes je dobře pomýšlet na to, není-li možné vyrovnat sporné otázky mezi námi a Němci. Mluvíme o vyrovnání, nikoli o podrobení. Nikdy vyrovnáním nemyslíme, ani nebudeme myslit to, abychom přijali něco násilného, imperialistického, hitlerovského, fašistického, pangermánského, henleinovského. Jestliže však v naší minulosti jsou činy, kterých jsme se neměli dopustit, jako jsou v německé minulosti, tak tady je půda pro vyrovnání.“⁵⁸

Svým nadřízeným v Rádiu Svobodná Evropa poradil Peroutka ve svém memorandu, že je nezbytné připravit nové řešení sudetoněmecké otázky a že dalším mlčením se již ničeho nedocílí. Dosažení dohody se sudetskými Němci tu označil za hlavní úkol československého exilu, i když připustil, že „jeho názor nesdílejí všichni členové Rady“.⁵⁹ Jeho názory, vysílané na rozhlasových vlnách, se skutečně nesetkávaly s podporou všech členů Rady. Například Ján Papánek si takto stěžoval prezidentovi NCFE Shepardsenovi:

„Jak přistupovat k otázce Němců z Československa je problém, který tráčí většinu členů. Názory vyjadřované panem Peroutkou jsou jeho vlastní a reprezentují jen velmi malou menšinu exilu. V každém případě jsou však absolutně nepřijatelné pro lidi doma.“⁶⁰

V roce 1956 Peroutka v rozhovoru pro časopis *Staatszeitung und Herold* v New Yorku prohlásil: „Můj osobní názor je, že téměř úplné vyhnání Němců z Československa byla chyba. Navíc co se stalo při jeho implementaci je ostuda.“⁶¹ Interview vyvolalo bouři protestů. Peroutka se omlouval, že nebyl přesně citován, Pavlu Tigridovi sdělil, že šlo pouze o přátelský rozhovor („Pili jsme víno, atd.“), ale nekomentoval, co bylo napsáno.⁶² Jeho názory se však

⁵⁸ Fialová, ed., *Mluví k vám Ferdinand Peroutka (1)*, 112.

⁵⁹ HIA, Peroutka Collection, Krabice 2, Peroutka p. Langovi, 29. září 1953.

⁶⁰ NYPL, Papánek Collection, Dr. J. Papánek W. H. Shepardsenovi, 13. listopadu 1953.

⁶¹ *Staatszeitung und Herold*, 11. března 1956.

⁶² Luža, *Československá sociální demokracie*, 110, poznámka 154.

nezměnily. Sociální demokraté se svým stanoviskem postavili proti revizi odsunu a svůj postoj také vyjádřili v dubnovém čísle listu *Naše cesta*.⁶³ Stejně vydání obsahovalo i oficiální stanovisko Československé sociálně demokratické strany k odsunu.⁶⁴ Toto stanovisko se však v případě některých vedoucích představitelů strany již také začalo měnit, což popisuje podrobně Radomír Luža, který tuto změnu charakterizoval jako „osobní ambice provádět reálpolitiku i za cenu toho, že budou poškozeny státní a národní zájmy“.⁶⁵

Rok 1956 přinesl Peroutkovi další rozčarování. Nelibě nesl srovnání odlišného chování Čechoslováků a Maďarů na podzim 1956. Měl také určité problémy s postojem Rádia Svobodná Evropa a v této době se také rozešel s Radou.

Závěr

I když Peroutka loajálně hájil americké zájmy, do Spojených států dobře nezapadl. Zpočátku byl místními poměry nadšen, ale již v roce 1953 ve svém deníku o Americe píše, že „začíná vidět její stinné stránky“.⁶⁶

Ukázalo se, že není schopen toho, co Amerika od imigrantů požaduje: asimilace. Dokonce se o ni ani nepokusil. Po celou dobu svého pobytu v USA tu byl vždy spíše jen intelektuálním outsiderem a pohrdání Amerikou, které tu a tam dával najevo, bylo pak toho nešťastným výrazem.⁶⁷

Peroutka těžko snášel nedobrý poměr Američanů v rozhodujících funkcích ke své osobě. Svou nejistotu v jednání s nimi, které se nikdy nezbavil, si ovšem zavinil zčásti sám, protože se totiž nikdy nenaučil anglicky tak, aby mohl přesně vyjádřit své myšlenky.⁶⁸

Peroutka se nikdy nestal americkým občanem a Ameriku v podstatě neznal. Na konci padesátých let pak shrnul ve svém deníku důvody ke své nespokojenosti s Amerikou. Bylo jich celkem deset:

- „1. Člověk je nic, nemá rezonanci ve světě, na který byl zvyklý;
2. Komplex inferiority, neznalost řeči, neví, jak se telefonuje, jak jede podzemní dráhou, ani peníze se neznají;

⁶³ Churchill College Archives (Cambridge), Karel Maiwald Collection, *Naše cesta* 4 (duben 1954), Přeshlapovat není cesta, 1–4.

⁶⁴ Ibid., Stanovisko čs. sociální demokracie k odsunu Němců, 12.

⁶⁵ Luža, *Československá sociální demokracie*, 110.

⁶⁶ Ferdinand Peroutka, *Deníky, dopisy, vzpomínky* (Praha: Lidové noviny, 1995), 63.

⁶⁷ Kosatík, *Ferdinand Peroutka, pozdější život*, 224.

⁶⁸ Ibid., 231.

3. Ztráta lidí a prostředí, které člověk miloval. Život je několik lidí a několik míst – pak je to do jisté míry ztráta života;
4. Život je pevné okolí, ve kterém se dá působit – i to je ztraceno – a všechny vztahy, které dělaly život; zbývá pouhá existence;
5. Čím je člověk pevnější a tvrdohlavější v životních zvycích, tím ubožejší se cítí;
6. Člověk (politik, spisovatel) ztratil své posluchačstvo, neví ke komu mluví;
7. Asimilace k podnebí, těžké v Anglii;
8. Člověk nemá úspěchy, na něž byl zvyklý, tvá důležitost zmizela: holá existence jako v koncentráku;
9. Ztráta intimnosti (zvyklých vřelých vztahů), pak ztráta teploty života;
10. Člověk ztratil všechny kvality, které instituce, úřad, hodnost dává člověku, ztratil *personage* (Jung).⁶⁹

V tom všem viděl Peroutka příčiny své deprese. Lišil se tak od řady svých vrstevníků, ale hlavně od většiny přicházejících v roce 1968, kteří se rychle integrovali, uskutečnili svůj „americký sen“ v nejrůznějších odvětvích života a stali se úspěšnými Američany. Kosatík správně uzavřel, že „Peroutka neemigroval, ale žil v exilu“. Jeho velikost byla v kvalitě jeho komentářů k domovu, které byly významnější než pokračující žabomyší války v Radě svobodného Československa.⁷⁰

⁶⁹ Ibid., 232.

⁷⁰ Ibid., 233.